

М. С. Омельченкодоцент кафедри спеціальної педагогіки та інклюзії
Донбаський державний педагогічний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ У КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ

У статті представлено та проаналізовано результати експериментального дослідження особливостей професійної свідомості корекційних педагогів. Автором було виділено основні компоненти професійної свідомості; визначено методи та етапи дослідження; проаналізовано отримані результати; простежено залежність рівнів розвитку професійної свідомості корекційних педагогів від стажу професійної діяльності.

Ключові слова: корекційний педагог, компоненти професійної свідомості, особистісна свідомість, професійна свідомість, рівень професійної свідомості.

Постановка проблеми. Відомим фактом є те, що розвиток професійної діяльності фахівця сприяє вдосконаленню його зв'язків із соціальним та предметним оточенням, що визначає специфіку тієї чи іншої професії. Все це сприяє розвитку професійної свідомості особистості, яка стає все більш диференційованою та відповідною професійним вимогам. Таким чином, проявляється прямий зв'язок між рівнем професійної свідомості фахівця та його професійною майстерністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спроби дослідження окремих аспектів професійної свідомості педагогів уже неодноразово були здійснені у вітчизняній та зарубіжній психології. Підґрунтя цієї проблеми було закладено у працях учених Г.В. Аكوпова, Н.І. Гусякової, Є.І. Ісаєва, С.Г. Косарецького, В.І. Слободчикова, І.Я. Лернера, Є.І. Рогова, Л.В. Римара, Д.В. Ронзіна, О.С. Цокур, Ю.М. Швалба. Подальше розроблення питань розвитку професійної свідомості у педагогічній діяльності було здійснено у дослідженнях сучасних українських учених О.В. Дробот, С.І. Руденко, Н.Ф. Шевченко, О.І. Чепішко, Н. Яремчук та ін. Проблему визначення структури, особливостей становлення та розвитку професійної свідомості безпосередньо у корекційних педагогів наразі у психологічній науці розкрито не було.

Мета статті. Головна мета цієї статті полягає у визначенні структурних особливостей професійної свідомості у корекційних педагогів.

Виклад основного матеріалу. Розробляючи методику експериментального дослідження особливостей професійної свідомості корекційного педагога, ми спиралися на таке визначення.

Професійна свідомість корекційного педагога – це система переконань, уявлень, установок та інших особистісних характеристик людини, які багато у чому визначають не лише її професійні дії, але й хід розвитку професійної діяльності у цілому.

Загальний блок свідомості корекційного педагога включає у себе загальноприйняті для свідомості компоненти (гносеологічна, рефлексивна, аксіологічна, емоційно-вольова, мотиваційна).

Спеціальний блок свідомості складається із компонентів, визначених для дослідження структури та механізму формування такого інтегрального утворення особистості корекційного педагога, як професійна свідомість.

Як компоненти професійної свідомості ми розглядали ті, які відображають структуру особистості корекційного педагога, визначаються місцем і значенням цієї професії у професійній структурі суспільства, ставленням особистості до професії, її представників, до себе як суб'єкта професійної діяльності, професійними ідеалами, рівнем професійних знань та умінь, професійними здібностями, перспективами та ін.

Метою нашого експериментального дослідження було виявлення рівнів розвитку показників перелічених компонентів професійної свідомості у корекційних педагогів.

Було використано такі методи: ділові ігри, тестування, оцінювання корекційного педагога керівником (куратором, директором), аналіз спеціальної документації, спостереження за діяльністю та розв'язання професійних задач. Дослідження проводилося у групах магістратури педагогічних вишів, у педагогічних колективах спеціальних дошкільних установ та інклюзивних груп дошкільних установ, інклюзивних класів, а також спеціальних загальноосвітніх шкіл.

На основі змістового аналізу визначених показників було складено характеристики рівнів сформованості компонентів професійної свідомості корекційних педагогів, які оцінювались за чотирирівневою системою (низький, початковий, середній, високий рівні).

Експеримент з виявлення рівнів професійної свідомості корекційних педагогів проводився

у декілька етапів. На першому етапі на підставі аналізу наукових джерел категорію професійна свідомість корекційного педагога було розглянуто у змісті п'яти компонент: професійно-гносеологічної, професійно-рефлексивної, професійно-аксіологічної, професійно-мотиваційної, професійно-емоційної.

На другому етапі на основі структурування професійної свідомості було задіяно ділові ігри й п'ять опитувальників. У дослідженні взяли участь корекційні педагоги з різним досвідом роботи (0–5 років; 5–10 років; 10–15 років). Цей етап мав на меті отримати дані результатів оцінювання корекційними педагогами власної професійної свідомості. Результати дослідження представлені у таблиці 1.

На другому етапі експериментального дослідження застосовувалися методи оцінювання корекційного педагога керівником (куратором, завідувачем, директором), аналіз спеціальної документації, спостереження за діяльністю та розв'язання досліджуваними спеціальних професійних задач. Результати дослідження представлені у таблиці 2.

Порівняльний аналіз даних, представлених у таблицях 1 і 2, показує пряму залежність рівнів розвитку професійної свідомості корекційних педагогів від стажу професійної діяльності. Чим більший стаж, тим, відповідно, вищий рівень професійної свідомості корекційного педагога.

На третьому етапі було проведено порівняльний аналіз результатів дослідження першого та другого етапів експерименту. Було виявлено значні розбіжності у даних щодо рівнів розвитку компонент професійної свідомості у корекційних педагогів, отриманих від них самих та їхнього керівництва. Показники рівнів розвитку професійної свідомості на першому етапі виявилися

значно вищими, ніж ті, що були отримані на другому етапі.

На четвертому етапі було встановлено залежності між рівнями професійної свідомості й різними факторами розвитку професійної діяльності, розроблено рекомендації щодо розвитку компонент професійної свідомості, які мають низький рівень прояву.

Впливовими факторами щодо рівня розвитку професійної свідомості корекційних педагогів виявилися: досвід професійної діяльності, умови праці, особистісні обставини, обізнаність у питаннях значущості рівня професійної свідомості та її компонент у професійному розвитку працівника.

Результати експериментального дослідження свідчать про необхідність розроблення розв'язкової технології щодо оптимізації рівнів розвитку професійної свідомості корекційних педагогів.

Отримані результати експериментального дослідження підтверджують дані вчених, які вказують на залежність професійної свідомості від професійного розвитку особистості (Н.В. Гуца, 2001; М.В. Камінська, 2004; Н.М. Фалько, 2009); про значущість професійно-особистісних та професійно-педагогічних якостей (О.В. Мамічева, 2010; О.М. Погребняк, 2007; А.В. Савоста, 2002; О.Г. Солодухова, 1998); про значущість факторів соціального середовища у становленні професійної свідомості корекційного педагога (М.С. Омельченко, 2017).

Однак ученими достатньою мірою не доведено ступінь значущості кожного з факторів впливу на розвиток професійної свідомості педагогів. Окрім цього, немає даних про успішність створення та застосування розв'язкових технологій щодо підвищення рівня професійної свідомості корекційних педагогів.

Таблиця 1

Рівні професійної свідомості корекційних педагогів (за результатами оцінювання досліджуваними компонент власної професійної свідомості, у % від загальної кількості)

Рівні професійної свідомості	Корекційні педагоги зі стажем 0–5 років	Корекційні педагоги зі стажем 5–10 років	Корекційні педагоги зі стажем 10–15 років
<i>Високий</i>	9,38	11,88	16,87
<i>Середній</i>	21,25	25	28,8
<i>Початковий</i>	35,62	36,25	33,12
<i>Низький</i>	33,75	26,87	21,21

Таблиця 2

Рівні професійної свідомості корекційних педагогів (за результатами оцінювання компонент професійної свідомості корекційних педагогів їхніми керівниками, у % від загальної кількості)

Рівні професійної свідомості	Корекційні педагоги зі стажем 0–5 років	Корекційні педагоги зі стажем 5–10 років	Корекційні педагоги зі стажем 10–15 років
<i>Високий</i>	6,25	8,75	11,87
<i>Середній</i>	15	18,75	23,12
<i>Початковий</i>	38,75	40	38,12
<i>Низький</i>	40	32,5	26,89

Висновки і пропозиції. Результати проведеного дослідження дали нам змогу зробити такі висновки:

– розвиток основних компонент професійної свідомості корекційних педагогів перебуває переважно на початковому (середньому рівні), що довели як дані оцінювання досліджуваними власної професійної діяльності, так і результати бесід з їхніми керівниками;

– результати оцінювання власної професійної свідомості корекційними педагогами є значно вищими, ніж ті, що надали під час експерименту їхні керівники;

– зі збільшенням стажу роботи рівень професійної свідомості помітно зростає;

– рівень розвитку професійної свідомості корекційних педагогів залежить від таких факторів, як досвід професійної діяльності, умови праці, особистісні обставини, обізнаність у питаннях значущості рівня професійної свідомості та її компонент у професійному розвитку працівника;

– є необхідність розроблення розв'язкової технології щодо оптимізації процесу розвитку професійної свідомості у корекційних педагогів з різним досвідом роботи.

Література:

1. Васянович Г.П. Основи психології : навчальний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 114 с.
2. Гордєєва К.С. Професійні цінності в системі соціально-педагогічної роботи: психологічний аспект. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : збірник наукових праць. Слов'янськ : ДДПУ, 2014. Випуск XVIII. Ч. 1. С. 182–188.
3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. Москва : Академия, 2004. 304 с.
4. Ксензова Т.Н. Формирование профессиональных представлений у студентов в образовательном пространстве вуза. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Педагогика»*, 2009. № 2. С. 51–60.
5. Сатановська Л.А. Формування цінностей та ціннісних професійних орієнтацій студентської молоді у вищих навчальних закладах України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка*. 2016. Вип. 1. С. 58–65.
6. Слободчиков В.И. Психология человека: введение в психологию субъективности : учебное пособие / В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев. Москва : Изд-во ПСТГУ, 2013. 360 с.
7. Солонин Ю.Н. Культурология : учебник для вузов / Ю.Н. Солонин, М.С. Каган. Москва : Юрайт, 2017. 566 с.

Омельченко М. С. К проблеме исследования особенностей профессионального сознания у коррекционных педагогов

В статье представлены и проанализированы результаты экспериментального исследования особенностей профессионального сознания коррекционных педагогов. Автором выделены основные компоненты профессионального сознания; определены методы и этапы исследования; проанализирован полученный результат; прослежена зависимость уровней профессионального сознания от стажа профессиональной деятельности.

Ключевые слова: коррекционный педагог, компонента профессионального сознания, личностное сознание, профессиональное сознание, уровень профессионального сознания.

Omelchenko M. S. To the problem of studying the features of professional consciousness in correctional teachers

The article presents and analyzes the results of an experimental study of the characteristics of the professional consciousness of correctional teachers. The author proposed the main components of professional consciousness; methods and stages of research have been determined; analyzed the result; traced the dependence of the levels of professional consciousness on the experience of professional activity.

Key words: correctional teacher, component of professional consciousness, personal consciousness, professional consciousness, level of professional consciousness.